

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΔΕΥΤΕΡΑ, 6 ΙΟΥΝΙΟΥ 2022
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕΛΙΔΩΝ: 7 (ΕΠΤΑ)

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΕΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A1.α

1. Σωστό
2. Λάθος
3. Λάθος

A1.β. φωνή= ζῶον, λόγος= ἄνθρωπος, λυπηρόν= ζῶον, δίκαιον= ἄνθρωπος

B1.

Σύμφωνα με τον Σταγειρίτη φιλόσοφο, η φύση δεν κάνει τίποτε χωρίς σκοπό· όλες οι φυσικές διεργασίες κάπου αποβλέπουν. Πρόκειται για φράση που επαναλαμβάνει ο Αριστοτέλης σε πολλές πραγματείες του. Υποστηρίζει ότι στη φύση τίποτε δεν γίνεται μάταια, καθώς τα πάντα εξυπηρετούν ορισμένη σκοπιμότητα, από την οποία και νοηματοδοτούνται: Όλα, αλήθεια, τα φυσικά όντα υπάρχουν για κάποιο σκοπό, ή είναι τυχαία παρασπράγματα εκείνων που υπάρχουν για κάποιο σκοπό (*Περὶ ψυχῆς* 434a31-32). Στην ανάπτυξή της η θεωρία αυτή ονομάστηκε αριστοτελική τελολογία. Προνομιακός χώρος της τελολογίας είναι η βιολογία. Σχεδόν όλα τα παραδείγματα που φέρνει ο φιλόσοφος αντλούνται από την έμβια φύση· γίνεται αναφορά στα σχήματα των δοντιών, που είναι όπως είναι, για να εξυπηρετούν την πρόσληψη και επεξεργασία των τροφών, στις στοχευμένες ενέργειες μυρμηγκιών και μελισσών για την επιβίωση της κοινότητάς τους, στην ύπαρξη και λειτουργία των φύλλων χάριν των καρπών. Βασίζεται, λοιπόν, ο Αριστοτέλης στη βιολογία και επεκτείνει το τελολογικό ερμηνευτικό μοντέλο του και σε άλλα πεδία των φυσικών επιστημών.

Η λέξη «λόγος» χρησιμοποιείται συχνά για να δηλωθούν αξεχώριστες μεταξύ τους η λογική (ως ιδιαίτερο γνώρισμα του ανθρώπου και ως διανοητική δραστηριότητα) και η γλώσσα (ως σύστημα σημείων και ως συγκεκριμένη έκφραση). Στο συγκεκριμένο χωρίο, ο λόγος αντιδιαστέλλεται προς την *φωνήν*, και, συνεπώς, έχει ενισχυμένη τη σημασία της γλώσσας (χωρίς να χάνεται βέβαια η σημασία της ανθρώπινης λογικής).

Συνεπώς, η φύση εφοδίασε τον **άνθρωπο** με τον λόγο, με τη μορφή τόσο του **ἐναρθρου λόγου** όσο και της **λογικής σκέψης**, επειδή τον προόριζε να ζήσει μέσα σε πολιτική κοινωνία. Πρόκειται για μια σύνθετη και ανώτερη ικανότητα που ξεπερνά τα όρια του αισθητού κόσμου, και αποτελεί την ειδοποιό διαφορά του ανθρώπου από τα άλλα ζώα. Τον βοηθά όχι μόνο να εκφράζει τα συναισθήματά του αλλά και να αντιλαμβάνεται και να κάνει φανερές σύνθετες αφηρημένες έννοιες και αξίες, όπως είναι το καλό και το κακό, το ωφέλιμο και το βλαβερό, το δίκαιο και το άδικο και

άλλες παρόμοιες, όπως είναι το όμορφο και το άσχημο, το όσιο και το ανόσιο, (« ὁ δὲ λόγος ἐπὶ τῷ δηλοῦν ἔστι τὸ συμφέρον καὶ τὸ βλαβερὸν, ὥστε καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον· τοῦτο γὰρ πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα τοῖς ἀνθρώποις ἴδιον, τὸ μόνον ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ καὶ δικαίου καὶ ἀδίκου καὶ τῶν ἄλλων αἴσθησιν ἔχειν.») Χάρη σ' αυτές ο άνθρωπος δεν καταφέρνει μόνο να επιβιώσει αλλά και να επιτύχει ανώτερους στόχους, όπως να συγκροτήσει κοινωνίες (οικογένεια και πόλη) και να δημιουργήσει πολιτισμό (να αναπτύξει τα γράμματα, τις τέχνες, να θεσπίσει νόμους κ.λπ.) («ἡ δὲ τούτων κοινωνία ποιεῖ οἰκίαν καὶ πόλιν.»).

B2. α.

Ο Επίκτητος, απευθυνόμενος στον εαυτό του αλλά και στον αναγνώστη, παραθέτει προτροπές- συμβουλές που θα τον βοηθήσουν να αποκτήσει αυτογνωσία και να κατακτήσει την ευτυχία. Το ερώτημα το οποίο καλείται να θέσει ο καθένας προσωπικά στον εαυτό του και να δώσει απάντηση είναι **υπαρξιακό**: οφείλει να **ενδοσκοπήσει** και να αναζητήσει **την ταυτότητά του** ως όντος που υπάρχει στον κόσμο. Συνεπώς, καλεί τον άνθρωπο να σκεφτεί **την ιδιαιτερότητα και τη μοναδικότητα της ανθρώπινης φύσης**.

Ο φιλόσοφος πιστεύει ότι ένα από τα πλέον ουσιώδη στοιχεία της ανθρώπινης υπαρξης είναι η *προαίρεσις*, την οποία θεωρεί ως το *κράτιστον*, το *κυριώτερον* και το *ισχυρότερον* στοιχείο του ανθρώπου, καθώς είναι σύμφυτη με την ελευθερία του. "Η *προαίρεσις* είναι ένας σημαντικός όρος της αρχαίας ηθικής φιλοσοφίας, κεντρικός στον Αριστοτέλη (Ενότητα 15) και σε Στωικούς, όπως ο Επίκτητος. Εκτός από τη γενική σημασία της εκτίμησης, στον Επίκτητο σημαίνει την **ελεύθερη βούληση**, την **ελεύθερη στοχαστική επιλογή ενεργειών** που συγκροτεί τον **ηθικό χαρακτήρα** του ανθρώπου. Είναι κυρίως μια κρίση, η **έλλογη ικανότητα** να επιλέγουμε και να αποβλέπουμε στα αποτελέσματα των πράξεών μας. Προϋπόθεση για την *προαίρεσιν* είναι η *διαίρεσις* των πραγμάτων σε αυτά που εξαρτώνται από εμάς («τὰ ἐφ' ἡμῖν») και σε αυτά που βρίσκονται πέρα από τις δυνάμεις μας («τὰ ἀπροαίρετα, τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν») και είναι («ἀδιάφορα») για εμάς και την επίτευξη της ευδαιμονίας).

Ο Επίκτητος, ακολουθώντας την παράδοση του στωικισμού, θεωρεί ότι ο άνθρωπος **ακολουθεί τον παγκόσμιο νόμο της φύσης**, ο οποίος είναι **ταυτόσημος με τον λόγον και με τον θεό**. Για τους στωικούς, «το σύμπαν το ίδιο είναι μια "πόλη", η κατοικία θεών και ανθρώπων, με κοινό συνδετικό στοιχείο τη λογικότητα που διέπει το σύνολο και τα μέρη του. Η "κοσμική πόλη" έχει ως νόμο της τον φυσικό ηθικό νόμο, τον "ορθό λόγο"» (δηλαδή τη λογικότητα που ενυπάρχει στον κόσμο). Η αναφορά στον άνθρωπο ως πολίτη του κόσμου συνιστά μια **αποδέσμευση από τα πλαίσια που όριζε η πόλη-κράτος**. Αυτή η **διεύρυνση των πλαισίων αναφοράς του ανθρώπου** διαμορφώνει σταδιακά ένα **ιδεώδες**, το οποίο ονομάζεται **κοσμοπολιτισμός**. Ασφαλώς δεν υπήρχε κάποιο παγκόσμιο κράτος, ώστε η έννοια του πολίτη να έχει κυριολεκτική σημασία. **Ο κόσμος εννοείται με τη στωική σημασία, ως ένα ενιαίο σύνολο που διέπεται από τον φυσικό νόμο και τη λογικότητα**.

Η προτροπή του Επίκτητου να νιώσει ο άνθρωπος ότι είναι πολίτης του κόσμου λειτουργεί θεραπευτικά, ως τρόπος να αντιμετωπίσει το βίωμα της αγωνίας και της ανασφάλειας που γεννούν η ηθική διαφθορά, η πολιτική αποσύνθεση και η συναισθηματική σκληρότητα που αντικρίζει καθημερινά. Όλοι οι άνθρωποι είναι πνευματικά συγγενείς, καθώς προέρχονται από τον ίδιο νου που ρυθμίζει και διοικεί το σύμπαν. Μια τέτοια πίστη θα λειτουργήσει ως δύναμη ενότητας, με αποτέλεσμα η ζωή να γίνει καλύτερη και ασφαλέστερη. Επίσης, η γνώση αυτή μας καθιστά ικανούς να αντιλαμβανόμαστε τα πράγματα όπως είναι: όχι υπό το στενό πρίσμα της ανθρώπινης ύπαρξης, αλλά με την προοπτική του κόσμου και της φύσης.

Βέβαια, πρέπει να προσέξουμε ότι ο Επίκτητος δε θεωρεί τον άνθρωπο ως ένα απλό μέρος του κόσμου, αλλά ένα από τα ηγεμονικά μέρη του (ἐν τῶν προηγουμένων). Με αυτό εννοεί ότι η **θέση** του στον κόσμο είναι **ιεραρχικά η ανώτατη**. Είναι ηγέτης, αρχηγός (πρβ. τῶν προηγουμένων < πρὸ + ἡγοῦμαι=εἶμαι ηγέτης) και όχι υπηρέτης, κάποιος που υποτάσσεται στο θέλημα άλλων (πρβ τῶν ὑπηρετικῶν < ὑπηρετῶ, ὑπηρετής). Ο άνθρωπος, **επειδή διαθέτει τον λόγο**, μπορεί να σκέπτεται με τον ίδιο τρόπο που λειτουργεί το σύμπαν και βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση. Έτσι, οφείλει να αποκτήσει **κοσμοπολιτική συνείδηση** και να αντιληφθεί ότι βρίσκεται **στο κέντρο** του κόσμου («**Ἐπὶ τούτοις πολίτης εἶ τοῦ κόσμου καὶ μέρος αὐτοῦ, οὐχ ἔν τῶν ὑπηρετικῶν, ἀλλὰ τῶν προηγουμένων· παρακολουθητικὸς γὰρ εἶ τῇ θεῷ διοικῆσει καὶ τοῦ ἐξῆς ἐπιλογιστικὸς**»).

β.1. Ο φιλόσοφος, για να στηρίζει λογικά την άποψή του χρησιμοποιεί μια **παρομοίωση** με το ανθρώπινο σώμα, το οποίο αποτελεί και αυτό ένα σύνολο (όλον) αποτελούμενο από μέρη (=τα μέλη και τα όργανα του σώματος). Τα μέρη αυτά, αν και επιτελούν πολλές διαφορετικές μεταξύ τους λειτουργίες, αλληλεξαρτώνται και συνεργάζονται. Παρόμοια και ο άνθρωπος, αποκτώντας συνείδηση της θέσης του μέσα στον κόσμο, οφείλει να ενεργεί συντονίζοντας τις ορέξεις- επιθυμίες του και τις προτεραιότητές του με τον κοσμικό λόγο και ανάγοντας οτιδήποτε επιλέγει και πράττει στο σύνολο («**ἀλλ' ὥσπερ ἄν, εἰ ἡ χεὶρ ἢ ὁ ποῦς λογισμὸν εἶχον καὶ παρηκολούθουν τῇ φυσικῇ κατασκευῇ, οὐδέποτ' ἄν ἄλλως ὄρμησαν ἢ ὠρέχθησαν ἢ ἐπανενεγκόντες ἐπὶ τὸ ὅλον**»).

2. Ρητορική ερώτηση: **Τίς οὖν ἐπαγγελία πολίτου;** Η ρητορική ερώτηση καθιστά τον λόγο έντονο και ζωντανό, προβληματίζει τον αναγνώστη και κεντρίζει το ενδιαφέρον του.

3. Προτρεπτική προστακτική σε β' πρόσωπο ενικού αριθμού: Σκέψαι (τίς εἶ.). Διαμορφώνει προτρεπτικό και παραινετικό ύφος. Προσδίδει ζωντάνια, αμεσότητα, παραστατικότητα.

Σημείωση: Το ζητούμενο απαιτεί 2 γλωσσικές επιλογές

B3. 1= δ, 2= α, 3= ε, 4= β, 5= στ

B4.α.

- προβάτων= απόβαση,
- διοικήσει= οικογένεια,
- πούς= χταπόδι,
- χείρ= χειροποίητος,
- σκέψαι= σκόπιμος,
- συμφέρον= ανυπόφορος

β. Η δημοτική γλώσσα είναι ακόμα αδόυλευτη σε μερικούς επιστημονικούς κλάδους.

Τα προηγούμενα χρόνια πάρα πολλοί νέοι έφυγαν για το εξωτερικό με στόχο την επαγγελματική τους αποκατάσταση.

B5. Ο Παπανούτσος στο απόσπασμα που μας δίνεται κάνει αναφορά στην προαίρεση και στη βούληση, δύο έννοιες αλληλένδετες (**«Όπου προαίρεση, εκεί και βούληση»**). Αναφέρει ότι δεν είναι απαραίτητες σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής, γιατί υπάρχουν καθημερινές υποχρεώσεις που γίνονται μηχανικά (**«Πρώτον ότι προαίρεση... ο κοινωνικός εθισμός»**). Στη συνέχεια, διαπιστώνει ότι τα δύο αυτά στοιχεία είναι αποκλειστικό προνόμιο του ανθρώπου εφόσον είναι έλλογο ον και διαθέτει ηθική συνείδηση και λογική (**«Δεύτερον ότι μόνο στον άνθρωπο... ηθική προαίρεση»**)

Παρόμοιες απόψεις εκφράζονται και στο απόσπασμα του Επίκτητου. Ο Επίκτητος πιστεύει ότι ένα από τα πλέον ουσιώδη στοιχεία της ανθρώπινης ύπαρξης είναι η *προαίρεσις*, την οποία θεωρεί ως το *κράτιστον*, το *κυριώτερον* και το *ίσχυρότερον* στοιχείο του ανθρώπου, καθώς είναι σύμφυτη με την ελευθερία του. Η *προαίρεσις* είναι ένας σημαντικός όρος της αρχαίας ηθικής φιλοσοφίας, κεντρικός στον Αριστοτέλη (Ενότητα 15) και σε Στωικούς, όπως ο Επίκτητος. Εκτός από τη γενική σημασία της εκτίμησης, στον Επίκτητο σημαίνει την **ελεύθερη βούληση, την ελεύθερη στοχαστική επιλογή ενεργειών** που συγκροτεί τον **ηθικό χαρακτήρα** του ανθρώπου. Είναι κυρίως μια κρίση, η **έλλογη ικανότητα** να επιλέγουμε και να αποβλέπουμε στα αποτελέσματα των πράξεών μας. Προϋπόθεση για την *προαίρεσιν* είναι η *διαίρεσις* των πραγμάτων σε αυτά που εξαρτώνται από εμάς (*«τὰ ἐφ' ἡμῖν»*) και σε αυτά που βρίσκονται πέρα από τις δυνάμεις μας (*«τὰ ἀπροαίρετα, τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν»*) και είναι *«ἀδιάφορα»* για εμάς και την επίτευξη της ευδαιμονίας. Επομένως, η έννοια της *προαιρέσεως* καλύπτει τόσο την **ηθική θέληση**, τη βούληση (*«τὸ βούλεσθαι»*), όσο και τη διάνοια (*«τὸ διανοεῖσθαι»*), τον νου, τη **λογική δύναμη**. Ενώ τα ζώα λειτουργούν απαρέγκλιτα σύμφωνα με τη φύση τους, ο άνθρωπος, πριν πράξει, σκέπτεται και αποφασίζει τι θα πράξει και συνειδητά επιλέγει και απορρίπτει. Προαίρεση λοιπόν είναι **η βούληση που συνδέεται με την έννοια της επιλογής, η οποία ενυπάρχει στον άνθρωπο ως έλλογο ον.**

Συμπερασματικά, η προαίρεση **συνδέεται με τον λόγον** (= η ικανότητα λογικής σκέψης και ομιλίας), (**«Ἐπὶ τούτοις πολίτης εἶ τοῦ κόσμου καὶ μέρος αὐτοῦ, οὐχ ἔν τῶν ὑπηρετικῶν, ἀλλὰ τῶν προηγουμένων· παρακολουθητικὸς γὰρ εἶ τῇ θεῖα διοικήσει καὶ τοῦ ἐξῆς ἐπιλογιστικὸς»**)

τη βασική ιδιότητα που διακρίνει τον άνθρωπο από τα άλλα ζώα. Ο άνθρωπος, χάρη στην ικανότητα της λογικής σκέψης και ανάλυσης, της σύλληψης εννοιών και της διαμόρφωσης ηθικών αποφάσεων, επιλογών που συναρτώνται με τις αξίες και τις προτεραιότητες που θέτει στη ζωή του, καταξιώνεται ως **ηθικό ον**, διότι μπορεί να διακρίνει το καλό και το κακό να πράττει και να αποφασίζει αυτόβουλα.

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Θουκυδίδης, 1. 121.1-3

Γ1. Διότι, αφού δανειστούμε χρήματα, είμαστε σε θέση να προσελκύσουμε με μεγαλύτερο μισθό τους ξένους (: μισθοφόρους) πεζοναύτες τους. Γιατί η δύναμη των Αθηναίων είναι περισσότερο αυτή που μπορεί να αγοραστεί παρά δική της (: Η Αθήνα αγοράζει τη δύναμή της από άλλους πολύ περισσότερο από ό,τι τη βασίζει στα δικά της μέσα). Όμως, η δική μας (δύναμη) θα μπορούσε λιγότερο να πάθει αυτό, επειδή βασίζεται περισσότερο στους στρατιώτες της παρά στα χρήματα.

Σημείωση: δίνεται ενδεικτικά και η μετάφραση του υπόλοιπου αποσπάσματος:

Εμείς τώρα και επειδή αδικούμεστε αναλαμβάνουμε (: ξεκινάμε) τον πόλεμο και επειδή έχουμε αρκετά παράπονα, και όταν αποκρούσουμε τους Αθηναίους, θα σταματήσουμε αυτόν την κατάλληλη στιγμή. Για πολλούς λόγους είναι φυσικό ότι εμείς θα νικήσουμε, πρώτα πρώτα επειδή υπερέχουμε στον αριθμό και στην πολεμική πείρα, έπειτα επειδή όλοι ανεξαιρέτως πειθαρχούμε στις διαταγές. Και ναυτικό, στο οποίο υπερισχύουν, θα εξοπλίσουμε και από την περιουσία που έχει ο καθένας (μας) και από τα χρήματα (που βρίσκονται) στους Δελφούς και την Ολυμπία.

Γ2. Σύμφωνα με το απόσπασμα από τον Θουκυδίδη, οι Κορίνθιοι υποστηρίζουν ότι οι Πελοποννήσιοι θα νικήσουν τους Αθηναίους για πολλούς λόγους («κατὰ πολλὰ δὲ ἡμᾶς εἰκὸς ἐπικρατῆσαι»). Αρχικά, αναφέρουν ότι οι Πελοποννήσιοι υπερέχουν όχι μόνο αριθμητικά αλλά και ως προς την πολεμική πείρα («πρῶτον μὲν πλήθει προύχοντας καὶ ἐμπειρία πολεμικῆ»). Σημαντικό παράγοντα για τον οποίο οι Κορίνθιοι πιστεύουν ότι η νίκη είναι με το μέρος των Πελοποννησίων συνιστά η πειθαρχία τους, καθώς υπακούουν όλοι ανεξαιρέτως στις διαταγές των ανωτέρων τους («ἔπειτα ὁμοίως πάντας ἐς τὰ παραγγελόμενα ἰόντας»). Ως εξίσου βασική παράμετρο της ανωτερότητας των Πελοποννησίων αναφέρουν το ναυτικό τους, που θα εξοπλιστεί τόσο με συνεισφορά της δικής τους περιουσίας όσο και με χρήματα που θα προέλθουν από τους Δελφούς και την Ολυμπία («ναυτικόν τε, ᾧ ἰσχύουσιν, ἀπὸ τῆς ὑπαρχούσης τε ἐκάστοις οὐσίας ἐξαρτυσόμεθα καὶ ἀπὸ τῶν ἐν Δελφοῖς καὶ Ὀλυμπία χρημάτων»). Επίσης, χάρη στα χρήματα που θα δανειστούν, θα είναι δυνατό για τους Πελοποννησίους να προσελκύσουν περισσότερους μισθοφόρους πεζοναύτες προσφέροντάς τους μεγαλύτερο ημερομίσθιο («δάνεισμα γὰρ ποιησάμενοι ὑπολαβεῖν οἷοί τ' ἐσμὲν μισθῶ μείζονι τοὺς ξένους αὐτῶν ναυβάτας»). Άλλωστε, σε αντίθεση με

τους Αθηναίους, οι Πελοποννήσιοι στηρίζουν τη δύναμή τους κατά κύριο λόγο στους δικούς τους στρατιώτες παρά στα χρήματα («*ώνητή γὰρ ἡ Ἀθηναίων δύναμις μᾶλλον ἢ οἰκεία· ἡ δὲ ἡμετέρα ἦσσαν ἂν τοῦτο πάθοι, τοῖς σώμασι τὸ πλέον ἰσχύουσα ἢ τοῖς χρήμασιν*»).

Γ3.α.

«*Ἐγὼ δὲ νῦν καὶ ἀδικούμενος τοὺς πολέμους ἐγείρω*»

Γ3. β.

ἀμυνόμεθα: ἄμυναι

καταθησόμεθα: κατάθου

ἐπικρατήσαι: ἐπικράτησον

προύχοντας: πρόσχες

Μεταφορά του επιθέτου στον συγκριτικό βαθμό:

πολλά: πλέονα/ πλέω (πλείονα/ πλείω)

Γ4.α.

ἔχοντες: επιρρηματική αιτιολογική μετοχή, συνημμένη στο υποκείμενο του ρήματος «*ἡμεῖς*», λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο ρήμα «*ἐγείρομεν*»

ἐπικρατήσαι: τελικό απαρέμφατο ως υποκείμενο στην απρόσωπη έκφραση «*εἰκός (ἐστί)*», υποκείμενο απαρεμφάτου: «*ἡμᾶς*» (ετεροπροσωπία)

πλήθει: πλαγιόπτωτος επιρρηματικός προσδιορισμός, δοτική της αναφοράς στη μετοχή «*προύχοντας*»

μισθῶ: πλαγιόπτωτος επιρρηματικός προσδιορισμός, δοτική του μέσου στο «*ὑπολαβεῖν*»

ναυβάτας: αντικείμενο του απαρεμφάτου «*ὑπολαβεῖν*»

ἡ οἰκεία: κατηγορούμενο στον όρο «*δύναμις*» μέσω του εννοούμενου ρήματος «*ἐστί*» και β' όρος σύγκρισης από το «*μᾶλλον*» (α' όρος σύγκρισης: «*ώνητή*»).

Γ4.β.

Οἱ Κορίνθιοι ἔλεγον **σφᾶς/ τούτους** δὲ **τότε** καὶ **ἀδικουμένους** τὸν πόλεμον **ἐγείρειν**.